

Další stavy vyššího vědomí

*Země jako zrcadlo pro rostliny · Poznání nerostů · První
a druhá vlna strachu · Vnitřní odvaha · Vědomí zlata, vědomí
železa, vědomí cínu, vědomí olova, vědomí mědi · Sledování
zemřelého po smrti · Strader · Realnost posmrtného světa*

Včera jsem se pokusil ukázat, jaké je vnitřní prožívání duše, když se trérováním, cvičením duše pozvedneme k jiným stavům vědomí, a pokusil jsem se ukázat, jak to, co v obvyklém vědomí známe jen jako chaotické, neuspořádané zážitky snu, objevující se během spánku, můžeme proměnit na plně vědomé, exaktní bdělé zážitky, jak tím dospějeme ke stavu vědomí, který se, mohli bychom říci, nachází nejbliže obvyklému stavu vědomí, když například svět zvířat teprve vnímáme v jeho celistvosti, jak saháme do vyššího světa, do duševního, astrálního světa. A potom jsem se pokusil ukázat, jak se ve své celistvosti jeví rostlinná pokrývka Země, když se s dalším stavem vědomí, vycházejícím z plně bdělého, avšak vůči smyslovému světu, vůči fyzickému světu prázdného vědomí, když se s tímto stavem vědomí pozvedneme ke světu hvězd a v tomto světě hvězd teprve poznáme pravdu o rostlinné pokrývce Země; když pak poznáme, že to, co vidíme jako rostliny rašící ze země, je obrazem něčeho majestátního, velkolepého, co k nám navenek ve světě hvězd pouze září asi jako na Zemi perličky rosy na rostlinách. Chci říci, že to, co se v dálkách světového prostoru rozprostírá k nebi, získá bytostnost, získá podobu, získá barvy, získá dokonce znění, když se k tomu takto pozvedneme s prázdným vědomím. Pak se můžeme zároveň podívat na Zemi a spatříme pravdu o rostlinném světě, totiž že je obrazem kosmické podstaty, kosmického dění a tak dál.

Při pohledu na hvězdný svět na jedné straně a na rostlinný svět na druhé straně se ovšem musíme podívat na jednu

**vyšší
stavy
vědomí -
shrnutí**

zvláštnost. A já bych, vážení přítomní, chtěl nyní tyto věci vylicít zcela podle vnitřní zkušenosti, tak jak se prostě ukazují. Mé líčení nebude vycházet z žádných literárních nebo jiných tradic, z ničeho tradičního, nýbrž budu tyto věci líčit především tak, jak se ukazují bezprostřední, spirituální zkušenosti a bádání. A zde bych chtěl především poukázat na jednu zvláštnost, která se ukáže tomu, kdo do těchto věcí nahlédá tak, jak jsem to vylicil.

Země jako zrcadlo Když si to znázorníme graficky, budeme mít tady hvězdný svět [nahore], tady pozemský svět. Vždycky, když pozorujeme, stojíme v určitém bodě, který můžeme nazývat naším hlediskem. A s tím druhým vědomím, o kterém jsem mluvil, s vědomím, které vidí hvězdy a rostliny ve vzájemné souvislosti, jak jsem to vylicil, zřetelně vnímám, jak tady nahore jsou ony opravdové útvary a jak se zrcadlí, nikoli však jako obvyklé obrazy, ale jako reálné rostliny, které dávají obraz v zrcadle Země. Takový je ten pohled. Můžeme tento pohled popsat tak, že řekneme: Tady nahore je kosmický život, tady dole je Země jako zrcadlo. A samozřejmě že rostliny nevycházejí jako mrtvé, nebytostné, stínové obrazy, ale jako reálné zrcadlení způsobené Zemí. Člověk má ovšem vždycky pocit, že tady dole musí být Země, musí tu být zrcadlo, aby to, co je v kosmu, mohlo rašit ze Země. Bez Země, na níž stojíme, po níž chodíme, by tu žádné rostliny nebyly. Tak jako zrcadlo, když před ním stojíme, klade odpor světlu, jako tu musí být odpor, neboť jinak bychom zrcadlo neviděli, tak tu musí být Země jako zrcadlo, aby vznikly rostliny.

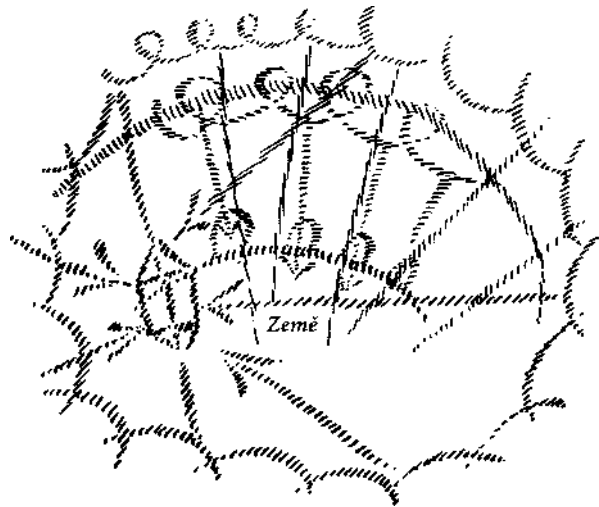
vyšší poznání nerostů Můžeme jít ovšem dále, když od druhého vědomí, které jsem včera vylicil, od bdělé prázdnoty vědomí přejdeme k tomu, že rozvineme duševní sílu, která obvykle nebývá považována za sílu poznání: sílu lásky ke všem věcem, ke všem bytostem. A když se touto silou zcela pronikneme, jakmile vstoupíme do onoho zcela jiného světa, který nám už neukazuje kosmos jako hvězdný, ale jako bytostný, jakmile vstoupíme do tohoto, abych tak řekl, spirituálního oceánu vesmíru, když si pak dokážeme uchovat to, co máme na Zemi jako dar naší duchovně-duševně-fyzické ústrojnosti, když si dokážeme

uchovat sílu lásky, oddanosti ke všem bytostem a rozlévat ji do nekonečna, pak také víc a víc vzděláváme svou sílu poznání. A pak dosáhneme schopnosti nejen exaktně bystrozrace pro- hlédát zvířecí a rostlinnou říši, ale spatříme pak i nerostnou říši, a sice především onu nerostnou říši, která ve své povaze obsahuje krystal. Krystaly, nerostné krystaly se stanou nádherným objektem bádání a pozorování pro toho, kdo chce proniknout právě do vyšších spirituálních světů.

Když se propracujeme nazíráním zvířecího a rostlinného světa, můžeme přistoupit ke krystalizovanému nerostnému světu. A opět se cítíme být nerostnými krystaly, se kterými se na Zemi setkáme, puzeňi pozvednout zrak k vesmíru, ke kosmu. Opět užíme v dálavách kosmu bytostno, tak jako zříme to, co je základem rostlinného bytí. Ovšem celý pohled je teď jiný. Vycházíme-li při zření z krystalizovaného nerostu, zažijeme něco úplně jiného, než když při zření vycházíme z rostlinstva. Opět zažijeme venku ve vesmíru bytostno [obrázek na str. 46: úponky] a opět si řekneme: To co vidím tady dole v pozemském bytí jako krystalizovaný nerost, je způsobeno něčím duchovně-živým, co je v dálavách kosmu.

Když to však působí dolů [šipky shora], nezrcadlí se to na Zemi *nicot* nebo skrze Zemi. Podívejte, to je to podstatné. Když se od nerostu *a* pozvedneme do kosmu a podíváme se zpět k Zemi, není už Země pro *místo* nerostnost zrcadlem. Je to, jako by tu Země vůbec nebyla. Země zmizí *Země* našemu pohledu. Nemůžeme říci, jako jsme to mohli říci u rostliny: Tady dole je Země, která zrcadlí. - Ne, ona nezrcadlí, ale chová se, jako by tu vůbec nebyla. Když se soustředíme na takové zření, které bude vycházet z krystalizovaného nerostu, když obrátíme pohled do světových dálav a znovu se podíváme zpět, bude pod námi znepokojivá, zpočátku znepokojivá, strašlivá propast, nicota. Musíme počkat. Musíme však mít duchapřítomnost; toto čekání nesmí trvat dlouho. Pokud čekáme příliš dlouho, bude náš strach obrovský, protože cítíme, že jsme ztratili půdu pod nohama. To je zcela nezvyklý pocit, který se projeví jako obrovský strach, nemáme-li duchapřítomnost a nepronikneme-li aktivně tuto nicotu.

Musíme se dívat¹ skrze Zemi. To znamená, že Země tu není. Musíme se dívat dál, protože ona tu není. A jsme nuceni dívat se u nerostů nejen na to, co je nad námi, ale na celý okruh. Země musí být jakoby vymazaná. Dole musíme vidět totéž co nahoře, na západě totéž co na východě.

A pak k nám z druhé strany přijde proud, který teď bude vycházet zdola, na rozdíl od proudu, který tu je i u rostlin a který přichází shora. A když se tam podíváme a bude odtamtud přicházet proud, pak přijde jiný proud z opačné strany. Ze všech stran spatříme vzájemně se potkávající proudy kosmu. Tyto proudy se setkají. Tady dole pod námi se setkají. Takže budeme mít shora proud pro rostliny - nakreslil jsem ho tu zeleně - a tento proud jde dolů, Země klade odpor, ze Země vyrůstá rostlina. Budeme-li však sledovat proud pro nerostnou říši, budeme zde mít opačný proud, a jejich setkáním se se tvoří forma nerostné říše. Tady je proud, tady je opačný proud;

---

¹ V něm. orig. *schau*en, tedy i *zřít*, němčina používá (v závislosti na regionu) pro zření, dívání se, hledění nebo vidění stejný výraz. (Pozn. překl.)

tady je zase proud, tady je opačný proud a tak dál. A volně na základě setkávání těchto proudů, vzájemně se setkávajících ze všech stran kosmu, vzniká nerost. Pro krystalizovaný nerost není Země zrcadlem. Tady se v Zemi nic nezrcadlí. Tady se všechno zrcadlí ve svém vlastním živlu.

Když se podíváte na hory venku a najdete krystal křemene, pak obvykle dole přisedá na podklad; tady je však narušen pozemskostí, rušivě tu zasahují ahrimanské síly. Ve skutečnosti je utvářen tak, že sem ze všech stran vystřeluje duchovní živel, vzájemně se zrcadlí a vy spatříte křemenný krystal volně se vznášející v duchovním vesmíru. V každém jednotlivém krystalu, který se utvoří dokonale na všech stranách, můžeme vidět malý svět.

Existuje ovšem mnoho forem krystalů - krychle, osmistěn, čtyřstěn, dvanáctistěn, kosočtverečné, dvanáctistěnné, jednoklonné, trojklonné tvary, existují všechny možné podoby. Díváme se na ně. Vidíme, jak se setkávají proudy, jak se vzájemně stýkají. Tady budeme mít krystal křemene, šestistěnný hranol, uzavřený šestistrannými pyramidami; tady budeme mít krystal soli, který bude možná krychlový; tady krystal pyritu, který bude možná dvanáctistěnný. To všechno vidíme. Každý z těchto krystalů vzniká tak, jak jsem to popsal, a musíme si říci: existuje tedy mnoho formovaných světových proudů, vlastně tolik prostorových světů; neexistuje jeden svět, existuje tolik prostorových světů, jako je Země složená z krystalů. - Pohlížíme do nezměrnosti světů. Díváme se na krystal soli a říkáme si: Venku ve vesmíru panuje bytostno; krystal soli je pro nás manifestací něčeho, co proniká celý vesmírný prostor jako něco bytostného, svět sám o sobě. - Díváme se na krystal pyritu, je také krychlový nebo dvanáctistěnný. A říkáme si: Ve vesmíru tu vládne něco, co vyplňuje veškerý prostor; tento krystal je pro nás výrazem, manifestací celého světa. - Pohlížíme na mnoho bytostí², jež v sobě mají každá svůj svět. A tady na Zemi stojíme jako člověk a říkáme si: V pozemském světě

***krystal
jako zjevení
bohů***

---

² V něm. orig. *Wesenheiten*, tedy i *jsoucen*. (Pozn. překl.)

se setkáváme s činy mnoha světů. A když my lidé na Zemi myslíme a konáme, stéká se v našem myšlení a konání myšlení a konání nejrozmanitějších bytostí. - V nezměrně rozmanitých formách krystalů spatřujeme zjevení velkého množství bytostí, které žijí v krystalech v matematicko-prostorové podobě. V krystalech pohlížíme na bohy.

**poznání
jako
obětní
služba**

Nechat na duši v úctě k vesmíru, ba ve vzývání vesmíru působit ta nádherná tajemství tohoto vesmíru, to je ještě mnohem podstatnější než něco teoreticky vědět hlavou. A anthro- posofie by měla vést k tomuto vciťování se do vesmíru. Díky anthroposofii by měl člověk moci v každém krystalu vidět vládu a tkaní některého z bohů ve vesmíru. Pak se celá lidská duše naplní světovým obsahem, nejen hlava myšlenkami. Ze všeho nejméně je zde anthroposofie k tomu, aby plnila hlavu myšlenkami. Anthroposofie je zde k tomu, aby celého člověka naplnila osvětlením o vesmíru, úctou a vzýváním vesmíru. Do všech předmětů a do všech dějů světa by měla vstoupit, abych^v tak řekl, vnitřní obětní služba člověka. A tato obětní služba se má stát poznáním.

***

Stojí-li člověk před prostorovým vesmírem, před prostorovým kosmem a pohlíží do toho, co se směrem k Zemi formuje z krystalizovaného nerostného světa, je to pro něj zprvu uspokojivý pohled. Ten však záhy ustoupí vracející se úzkosti, vracejícímu se strachu, o němž jsem mluvil. Než člověk pocítuje tento bohy nesený, krystalizovaný svět, má onen popisovaný strach. Zpočátku tento strach zmizí, když se člověk dívá na bohy nesený, krystalizovaný svět. To však za nějaký čas pomine a v člověku vyvstane zvláštní pocit: Všechno, co se tu vytváří jako krystal, tě nese jen zčásti.

Vezměme si onen příklad, který jsem zvolil, totiž krystal soli, který vidíme, a krystal pyritu, tedy kovový krystal. Když se podíváme na krystal pyritu, budeme mít pocit: Na něm můžeš stavět, ten tě ponese. Když se podíváme na krystal soli, bude se nám

**druhé
proniknu
tí
strachem**

zdát, jako bychom se skrz něj mohli propadnout, jako by nás přece jen nenesl. Zkrátka, to co tu předtím bylo jako velký strach, že se potopíme, protože Země se změnila v nicotu, to je zčásti vůči jistým formám zase tady. A do tohoto pocitu, který v nás vyvstal, se mísí především něco morálního. Ve chvíli, kdy je člověk podruhé proniknut tímto strachem, cítí v sobě nejen všechny hříchy, kterých se ve svých životech dopustil, ale i ty, kterých by ještě mohl být schopen, kterých by se ještě dopustit mohl.

To všechno je jako závaží, která se na člověka pověsí, která ho chtějí strhnout do chřtánu, do propasti, která se mu otevře prostřednictvím nerostných krystalů, jimiž lze procházet, tehdy musí člověk dokázat dojít k dalšímu pocitu, k dalšímu zážitku. Ke všemu, co tu člověk prodělává, patří odvaha, odvaha, která vychází z toho, že si člověk řekne: Máš přece ve svém nitru něco, co tě nenechá upadnout nahoru ani dolů, doprava ani doleva, máš těžiště své bytosti ve svém nitru.

Ach, vážení a milí přítomní, člověk nikdy nepotřebuje v životě tolik sebedůvěry, tolik vnitřní odvahy, jako ve chvíli, kdy mu před krystalizovaným nerostným světem dolehne na duši olověná tíha jeho vlastních egoismů - neboť těmi hříchy jsou vždy egoismy. To průzračné, to znamená to prostupné, čím se můžeme propadnout, se zde stává skutečně strašlivým upomínatelem. A je třeba uchovat si odvahu a říci si: Spočívá v tobě kapka božství, nemůžeš se potopit, jsi bytost, která je božská. - Pokud se to stane zážitkem, nikoli jen teorií, dostane člověk odvahu udržet se a jít dál.

A nyní poznáváme u nerostů něco jiného. Předtím jsme poznali krystalizovanou podstatu nerostů. Nyní poznáváme jejich substancialitu, jejich kovovost, tedy to, co je vnitřně jako látka prostupuje; předtím to byla forma, nyní je to to, co je prostupuje jako látka. A přijdeme na to, že jsme různým způsobem drženi ve vesmíru jistými základními reprezentativními kovy. Poznáváme nyní sebe jako člověka ve vztahu ke kosmu. A poznáváme jednotlivé kovovosti, substanciality nerostné podstaty. Člověk se skutečně učí cítit v sobě onen střed, o němž jsem před chvílí mluvil.

***pocit
pevnéh
o držení***

***v
kosmu***

To co říkám - i když to musím říkat slovy, která označují něco hmotného - si však nesmíte představovat hmotně. Když se řekne srdce, hlava, představuje si dnešní materialisticky myslící člověk fyzickou hlavu, fyzické srdce. Ale to všechno je zároveň také duchovní. Vždyť se to z ducha vytvořilo. A tak, když se na člověka díváme zcela duchovně, zcela spirituálně v jeho celistvosti jako na duchovně-duševně-fyzickou bytost, vyvstane v nás zřetelný pocit, že to je především v srdci, kde se nachází ono těžiště, které nás nenechá potopit se, které nás nenechá ulétnout, které nás netlačí doprava ani doleva, ale které nás drží. Uchováme-li si onu odvahu, kterou jsem právě vylíčil, dospějeme k tomu, že se cítíme být pevně drženi ve vesmíru. Co to však znamená, cítit se být pevně drženi ve vesmíru?

***pocit
dvojího
ohrožen
í***

Nuže, ztratí-li člověk vědomí, upadne-li do bezvědomí, pak držen není. Když má člověk silný vnitřní pocit bolesti, takže se cítí vnitřně silněji než v obvyklém životě - bolest je, jak známo, zesílením vnitřního pocitu - pak opět není v obvyklém vědomí. Bolest z obvyklého vědomí vypuzuje je. V obvyklém pozemském životě mezi narozením a smrtí má člověk určité střední vědomí. Y tomto vědomí se musí udržovat. Pokud se toto vědomí příliš ztenčí, upadne člověk do bezvědomí. Pokud příliš zesílí, zhoustne, pokud si začne být samo sebe příliš vědomé, dostaví se bolest; rozpuštění se v nicotě při bezvědomí a stlačení v bolesti jsou dvě krajní úchytky vědomí. A právě to máme nyní jako pocit vůči krystalizovanému nerostnému světu, pokud ještě nemáme kovovost, substancialitu, tedy pocit, že bychom se v každém okamžiku mohli ponořit do bezvědomí, rozplynout se ve vesmíru, anebo se zhroutit v bolesti.

A tak zde získáváme pocit: V tom, kde se fyzicky nachází srdeční svalstvo, je stěsnáno všechno to, co nám dává pevnou oporu. - A když svým vědomím pronikneme tak daleko, jak jsem to nyní popisoval, pak budeme vnímat, že všechno, co člověka v pozemském vědomí, v bdícím pozemském vědomí drží, co z tohoto vědomí dělá vědomí takzvaně normální (mohu-li

***a
zlato***

použít tohoto ošklivého, šosáckého slova „normální“), je ve světě nesmírně jemně rozptýlené zlato, aurum, které na žádný jiný orgán nepůsobí tak bezprostředně jako na srdce.

Jestliže tedy nejprve vnímáme formování, krystalizaci nerostů, pak nyní vnímáme vnitřní substancialitu, kovovost. Cítíme, jak kovovost působí na člověka samotného. Venku vidíme krystal, který formuje kovy, vidíme ho v nerostné formě. Uvnitř v sobě však víme, že síla, která je ve zlatě v nesmírně jemném dávkování rozptýlena v celém vesmíru, nese naše srdce, a tím zachovává vědomí, které máme, když se nacházíme v denním životě, v obvyklém denním životě. Takže můžeme říci: Na srdce člověka působí zlato.

Můžeme ovšem učinit různé pokusy. Můžeme se, když si vzpomeneme na kovové zlato, naučit, jaké to je soustředit se na jeho barvu, na jeho tvrdost, soustředit se na celou jeho substancialitu a pak prožít vnitřní zkušenost, že zlato souvisí s naším srdcem. Potom můžeme dospět k tomu, že jiným soustředěním se, například soustředěním se na železo a jeho vlastnosti, přijdeme na to, jak působí železo. Zlato působí na nitro člověka nekonečně harmonizujícím, vyrovnávajícím způsobem. Člověk se působením zlata dostává do vnitřní rovnováhy. Soustředíme-li se intenzivně na železo, poté co se s ním důkladně seznámíme, zapomeneme-li na celý vesmír a soustředíme-li se pouze na železo, takže se svým duševním životem v železe sami jakoby rozplyneme, sami se staneme železem, sami sebe prožijeme jako železo, pak budeme mít pocit, jako by naše vědomí stoupalo ze srdce nahoru. Stále ještě se jasně cítíme, cítíme však také, jak vědomí stoupá ze srdce a proniká až ke krku, k hrtanu. Pokud za sebou máme dostatek cvičení, nijak nám to neuškodí. Pokud za sebou dostatek cvičení dosud nemáme, dostaví se právě ono lehké bezvědomí. Člověk toto lehké bezvědomí při výstupu vědomí pozná buď tak, že skutečně upadne do lehkého bezvědomí, anebo ho pozná tak, že rozvine vnitřní aktivitu, velkou sílu vědomí. Pak se zvolna noříme do tohoto výstupu vědomí a dostaneme se na okraj světa - také metodou, jakou jsem právě popsal - na okraj světa, o kterém jsem mluvil včera, kde vidíme zvířata s jejich rodovými dušemi. Nyní jsme však v astrálním světě díky tomu, že jsme se soustředili na kovovost železa. Půjdeme-li k formě kovů, dojdeme k božským bytostem. Půjdeme-li k substancialitě, vejdemo do astrálních světů, do astrálníhoho,

soustředění

se na

kovovost

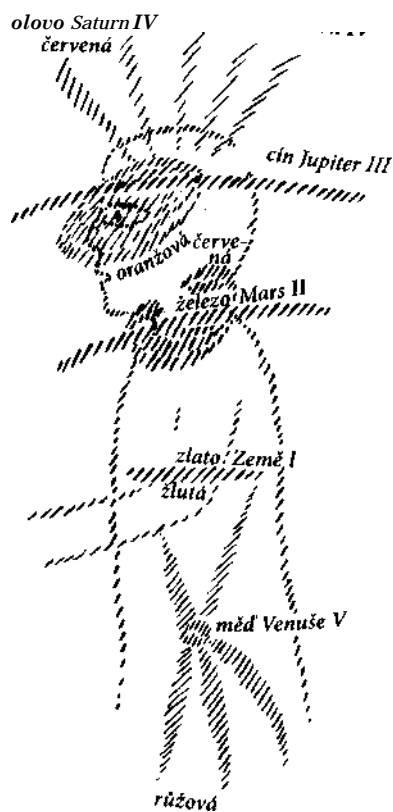
zlata a

železa

duševního světa. Cítíme, jak naše vědomí stoupá tady u krku, dostáváme se do jiné sféry vědomí, víme, že za to vděčíme soustředění se na železo, a máme pocit: Už to teď není ten stejný člověk jako dříve. Když do tohoto stavu vstoupíme zcela vědomě, exaktně vědomě, budeme mít pocit, že už nejsme stejní jako dříve, že jsme se stali éternými. Vystoupili jsme sami ze sebe a stali jsme se éternými. Země mizí, už nás nezajímá. Pozvedáme se však do planetární sféry, která se teď stává takřkajíc našim bydlištěm. Tak se dostáváme čím dál víc ven ze sebe, ven do vesmíru. Cesta od zlata k železu je cestou ven do vesmíru. Můžeme jít ještě dále. Můžeme se nyní stejně, jak jsem to popsal pro zlato a železo, soustředit například na cín, tedy na další kov, opět na jeho kovovost, na barvu, kterou má, na konzistenci a tak dál, takže se svým vědomím zcela staneme cínem. Cítíme, že naše vědomí stoupá ještě výš. Cítíme, pokud to proděláváme nepřipravení, bez nezbytných cvičení, že silně upadáme do bezvědomí, zbývá nám už jen jiskřička vědomí. A když ta cvičení proděláme, budeme se držet v tomto bezvědomí a naopak cítit, jak ještě více vyklouzáváme ze svého těla. Vyklouzáváme tedy dále ze svého těla. Cítíme, že naše vědomí vystupuje až k oblasti očí, Cítíme se venku v dálavách vesmíru. Ještě se ale cítíme uvnitř ve hvězdách. Země se však začne objevovat jako vzdálená hvězda. A my si pomyslíme: Dole na Zemi jsi nechal své tělo, vystoupil jsi vzhůru do kosmu, spoluprožíváš život hvězd.

Ovšem, podívejte, to co vám tu popisují, není tak úplně jednoduché. Neboť to, co vám popisují, co člověk prožívá, když prodělává cestu zasvěcence, takže při této cestě cítí, jak jeho vědomí je v hrtanu, jak má vědomí a toto vědomí je v hrtanu, že cítí, jak jeho vědomí je v dolních partiích hlavy a v čele, že to cítí, to poukazuje na skutečnost, že to člověk má vždycky v sobě.

Vy všichni, kteří zde sedíte, máte tato vědomí v sobě, jenom to nevíte. Jak je v sobě máte? Inu, podívejte, člověk zkrátka není jednoduchá bytost. Ve chvíli, kdy byste si uvědomili celé své ústrojí hrtanu, kdybyste mohli odhodit svůj mozek, kdybyste mohli odhodit své smysly a kdybyste rozvinuli jen své vědomí člověka v hrtanu a v tom, co k němu patří, pak byste vždycky měli onen pocit lehkého podvědomého bezvědomí. A vy ho taky máte. Jenomže je překrytý obvyklým vědomím srdce, vědomím zlata. Ve vás všech je vědomí, které jsem právě popsal; část vašeho člověka ho má. Část vašeho člověka s ním žije venku ve hvězdách, vůbec není na Zemi.

Ještě dále venku ve vesmíru žije vědomí cínu. Není vůbec pravda, že žijete jenom tady na Zemi. Na Zemi žijete tím, že máte srdce. To vám udržuje vědomí na Zemi pohromadě. To co sídlí v hrtanu [železo: červená], to žije venku ve vesmíru. A ještě dále venku žije to, co sídlí nad očima v hlavě [cín]. Železo sahá nahoru až k Marsu. Cín sahá nahoru až k Jupiteru. Jenom skrze zlato jste na Zemi. Vždycky jste ve vesmíru, jenomže vám to zakrývá vědomí srdce. Jestliže se nyní soustředíte na olovo nebo na podobný kov, tedy opět na jeho substancialitu, na jeho kovovost, pak ze sebe vyjdete úplně. Pak vám bude zcela jasné: Tam dole na Zemi spočívá tvé fyzické a tvé éterné tělo. To je něco cizího. To je tam dole. To se mě teď týká stejně málo jako kámen, který spočívá na skále. - Vědomí z vás vystoupilo, tady [z horní části hlavy: červená]. Ve vesmíru se vždy nachází nepatrná dávka olova. Toto vědomí tady nahoře sahá daleko ven. A tím, co je v lebce s tímto vědomím u člověka vždy ještě přítomné, tím je člověk vždycky v úplném bezvědomí.

hlava sahá Pomyslete, vážení přítomní, na iluze, v nichž tu člověk žije!

do vesmíru Domnívá se, když tak sedí u svého psacího stolu a píše úcty nebo fejtony, že myslí svou hlavou. To ale vůbec není pravda. Hlava vůbec není na Zemi. Je na Zemi jenom ve svém vnějším projevení. Hlava sahá od krku ven do vesmíru. Vesmír se jen v hlavě projevuje. To, díky čemu jste mezi narozením a smrtí pozemskou bytostí, je vaše srdce. A když někdo píše dobré nebo špatné fejtony, úcty, které někoho poškozují nebo nepoškozují, tak to všechno pochází ze srdce. Ty nejlepší myšlenky, které můžete mít, ty všechny pocházejí ze srdce. Je to pouhá iluze, že člověk žije svou hlavou na Zemi. Člověk svou hlavou na Zemi nežije. Hlava je vlastně ustavičně v bezvědomí. Proto také může tak neobyčejným způsobem začít bolet, tak jak jiné orgány začít bolet nemohou. Ještě to dále rozvedu. Takže budeme-li chtít přijít na to, jací jsme, hrozí nám vlastně ustavičně směrem k duchu to, že se hlava rozlétne do vesmíru a že veškeré vědomí se rozplyne nahoru, rozpadne se do velkého bezvědomí. To všechno drží srdce pohromadě.

Člověk vlastně žije tak, že můžeme říci: V hrtanu [železo] vytváří vědomí, které jsem vám popsal jako to, co sahá ke zvířecí říši, k vyšším útvarům, jež jsou základem zvířecí říše. Tady v obvyklém životě to jenom nedojde k vědomí; je to tam, kde člověk vždycky pohlíží ke hvězdám. V tom uvnitř vždycky nesete vědomí. Tady nahoře je vědomí rostlinných útvarů, tady dole jsou jejich zrcadlové obrazy. A úplně nahoře, kde se nachází vědomí olova, kde saháme až k Saturnu, tam naše hlava neví nic o fejjetonu, který píšeme; ten fejjeton píšeme svým srdcem. Avšak hlava ví o tom všem, co jsem vám dnes popsal, o všem, co je tady nakreslené. Člověk tady může klidně sedět a psát pozemské věci - a vychází to z jeho srdce. Jeho hlava se mezitím může zabývat způsobem, jak se některý z bohů zjevuje v pyritu, v krystalu soli, v krystalu křemene.

A když se zasvěcencovo vědomí podívá na tyto židle, poslouchají vaše srdce to, co říkám, avšak vaše tři nad sebou se rozprostírající vědomí jsou v kosmu. Odehrávají se tam věci, které jsou zcela jiné povahy, než je tomu v obvyklém pozemském vědomí. V tom, co se tu odehrává, co se stále rozpíná, žijí především živoucí vlákna, která pro každého spřádá karma a tak dále.

Vidíte, tak postupně poznáváme člověka na základě vesmíru. - Nuže, poznali jsme člověka, který vlastně souvisí s vnějším světem, kterému také neustále hrozí, že se rozlétne do vesmíru, který směrem ven ztrácí vědomí a který je pohromadě udržován srdcem.

...

Zcela jiným směrem se duchovně pohybujeme, když se soustředíme na některé jiné druhy kovovosti. Právě tak, jako to můžeme udělat se železem, cínem a olovem, můžeme to provést například i s mědí. Můžeme se soustředit na kovovost mědi, v mědi se, dalo by se říci, rozplynout, zcela se stát mědí ve svém duševním životě, rozplynout se v barvě, v konzistenci, v onom zvláštním povrchovém rýhování mědi, zkrátka

ve všem, co můžeme v kovovosti mědi duševně zažít. Potom nezískáme pocit přechodu do bezvědomí, ale nastane opačný jev. Získáme pocit, že nás vnitřně něco vyplňuje. Začneme se vnitřně pociťovat více, než jak tomu obvykle bývá. Máme doslova pocit, že nás měď, na kterou soustředěně myslíme, vyplňuje odshora až dolů, až do konečků prstů, všude, až do pokožky. Úplně nás naplní. Něčím nás vyplní. A to, čím nás vyplní, budeme cítit tak, že to vyzařuje odsud, [str. 12, růžová]. Z tohoto středu, který se nachází pod srdcem, to vyzařuje do celého těla. Cítíme tak v sobě druhé tělo, druhého člověka. Cítíme se být vnitřně stlačeni. Začne se ozývat mírná bolest, která se bude stupňovat. Cítíme, že máme všechno uvnitř stlačené.

Zase to všechno ale pronikneme cítěním zasvěcenosti a budeme takto v sobě cítit druhého člověka. A bude význam-

né, když právě s cítěním zasvěcenosti můžeme teď prožívat tak, že si řekneme: Se svým obvyklým člověkem, kterého jsi dostal narozením a výchovou, se kterým chodíš po světě, kterým se svými očima díváš do světa, kterým slyšíš, kterým cítíš věci, s tímto člověkem chodíš světem; ale díky tomu, že jsi trénovaný, že děláš cvičení, díky tomu přivedeš i tohoto člověka, tohoto druhého člověka, který tě teď vytlačuje, k tomu, aby dokázal vnímat. - Bude to sice zvláštní člověk, tenhle druhý člověk, nebude mít tak oddělené oči a uši, celý bude jakoby oko a ucho, ale bude jakoby smyslový orgán. Bude jemně vnímat. A bude vnímat věci, které jinak nevnímáme. Svět bude náhle bohatší. A my potom jako had, který si svlékne kůži, na nějakou dobu, která nemusí být nijak dlouhá, která může trvat jen několik vteřin - už během několika vteřin toho pak zažijeme velmi mnoho - můžeme s tímto druhým člověkem, který se v nás vytvořil jako, abych tak řekl, člověk z mědi, vystoupit z těla a duchovně se volně pohybovat ve světě. Tento člověk je oddělitelný, i když to všechno způsobuje bolest, i když se ta bolest stupňuje, tento člověk je oddělitelný od těla.

Můžeme vystoupit z těla. Nyní, když vystoupíme z těla, můžeme prožít ještě více, než když v něm zůstaneme vězet. Když se nám podaří umožnit toto vystoupení z těla, můžeme především sledovat někoho, kdo umřel, do světa, do kterého po několika dnech vstoupí. Někdo tedy projde branou smrti a všechny vztahy, které k němu jako pozemští lidé máme, skončí. Ten člověk je spálen nebo pohřben. Na Zemi už není.

Když s tímto druhým člověkem, kterého jsem právě popsal, vystoupíme z těla, můžeme dále sledovat duši, jež prošla branou smrti. Zůstaneme s touto duší spojení. A prožijeme pak, jak tato duše v prvních letech a desetiletích, poté co projde branou smrti, znovu zpětně prodělává svůj život. To je pravda. Lze to pozorovat. Můžeme jít s tím mrtvým dál. Vidíme, že to, co prožil tady na Zemi ve dnech před svým úmrtím, prožívá zpětně, to poslední nejdřív, předposlední jako další a tak dál. Všechno to prožívá zpětně. Až do chvíle svého narození prožívá zpětně svůj život po dobu jedné třetiny jeho trvání. Když se někdo dožil šedesáti let, prožívá asi dvacet let zpětně celý svůj život. Při tom ho můžeme sledovat.

A zvláštní na tom je, že tu poznáváme mnohé z toho, jaké to je bezprostředně po smrti. Člověk nejen prožívá zpětně věci tak, jak je prožil tady na Zemi. Promiňte, když vezmu drastický příklad. Předpokládejme, že jste tři roky před svou smrtí dali někomu facku - použijte tento drastický příklad. Měli jste na něj vztek. Ten vztek překypěl. Samozřejmě vím, že žádný z vás, kdo tu sedíte, by to neudělal, ale chci prostě zvolit tento drastický příklad. Nuže, předpokládejme, že jste měli vztek, ten vztek překypěl a vy jste někomu jinému způsobili duševně a fyzicky bolest. To vás uspokojilo. Byli jste spokojeni. Potrestali jste ho za to, co vám udělal.

*zpětné
prožívání
facky*

Ted, když se vracíte a dostanete se k této události - řekněme, že se po roce dostanete k této události - nebudete prožívat to, co jste prožívali jako svůj hněv, ale to, co on zažil jako duševní, jako tělesnou trýzeň. Vy pak dostanete tu facku v duševní oblasti. Budete muset tu tělesnou bolest jaksepatří

*prožívání
dávných
Chaldejců*

procítit. A tak tomu je se všemi událostmi. Budete události prožívat tak, jak je prožívali ti druzí. V tom všem můžeme člověka sledovat.

Vidíte, o těchto věcech se v době, o níž jsem vám v těchto dnech vyprávěl, u dávných Chaldejců, kteří měli své kulturní impulzy z mystérií, vědělo více, než se o nich ví dnes. U Chaldejců to bylo velmi zvláštní. Lidé tehdy nežili natolik ze srdce jako dnes; Chaldejci žili skutečně více z hrtanu. Chaldejci měli jako své přirozené vědomí něco na způsob vědomí železa. Prožívali venku ve vesmíru. Země jim nepřipadala tak tvrdá a konzistentní jako nám. Když ale ve zvláště příznivých hodinách žili tam venku, když například žili na Marsu, když žili s podstatou Marsu³, pak u nich mohlo dojít k tomu, že k nim z Měsíce přišly bytosti a přivedly s sebou právě takové bytosti, které vnímáme, když jsme v onom druhém člověku, kterého jsem prve popsal. A Chaldejci tak oklikou poznávali venku ve vesmíru vysoké pravdy, které se vztahují k životu po smrti. Byli vyučováni venku ve vesmíru.

*velká
reálnost
světa
mrtvých*

Dnes to nemáme zapotřebí. Mrtvého můžeme bezprostředně sledovat. Můžeme ho doprovázet, jak v obráceném sledu, ale také v opačném pořádku prožívá své zážitky. A zvláštní na tom je, že když takto vyjdeme s oním druhým člověkem ze svého těla, tak se cítíme být ve světě, který je mnohem, mnohem skutečnější než náš pozemský svět. Pozemský svět a všechno, co jsme v něm prožili, nám připadá jako stíny oproti hutné, náročné skutečnosti, do níž jsme teď vstoupili.

Doprovázíme-li popsaným způsobem mrtvé, cítíme všechno dvojnásob těžké, trojnásob těžké, trojnásob jasné, trojnásob hlasité, všechno mnohem reálnější, a celý fyzický svět nám připadá značně stínovitý. Kdo svým vědomím zasvěcenec obcuje v tomto světě⁴, pro toho se fyzický svět stává sumou kreseb a mohlo by se i stát, že takový zasvěcenec, který vzhledem ke svým úkolům tímto způsobem hodně obcovoval s mrtvými, by

---

3 V něm. orig. *mít dem Marswesen*, tzn. též 5 *bytostí Marsu*. (Pozn. překl.)

4 Rozuměj ve světě duchovním, ve světě mrtvých. (Pozn. překl.)

vám řekl: Všichni jste jen namalovaní. Nejste vůbec žádná skutečnost. Jste tu namalovaní na těch svých židlích. - Ony vlastní skutečnosti totiž objevíme teprve tam, na druhé straně bytí. Tam je všechno mnohem reálnější. A tuto realnost, vážení přítomní, lze skutečně zažít.

Možná si někteří z vás vzpomenu na má mysterijní dramata. Ostatní budou mít možná příležitost přečíst si je, neboť jsou přeložena do angličtiny⁵. V nich vystupuje postava, která se jmenuje Strader. Tato postava Stradera byla vzata ze života. V poslední třetině 19. století byla jedna osobnost⁶, která žila ještě i ve 20. století, jejímž je Strader obrazem, ovšem uměleckým, básnickým, nikoli fotografickým. Nuže, tato osobnost mě jako žijící osobnost velmi silně zajímala. Tato osobnost byla ve svém životě nejprve kapucínem, potom přesedlala a stala se filosofem a jednou také prodlévala na návštěvě v dornaš- ském klášteře. Tuto osobnost, která mě za svého života velmi zajímala, jsem přepracoval, přetvořil. Jako Strader žije v mých mystériích - ovšem jen podobně, nikoli stejně.

Pak vyšlo čtvrté mystérium. Víte, že ve čtvrtém mystériu Strader umírá. Musel jsem ho nechat umřít. Už bych Stradera nemohl dát rozvíjet. V pátém mystériu už by se nemohl znovu objevit. Pero by mi vypadlo z ruky, kdybych chtěl něco napsat, kdybych ho chtěl dále charakterizovat. Proč se tak stalo? Inu, podívejte, mezitím totiž zemřela ona skutečná osobnost, která se z kapucína stala filosofem. A díky zájmu, který jsem o tuto osobnost měl, jsem ji teď mohl sledovat na onen svět. Tam působí mnohem reálněji. To co ještě mohlo být popisováno ve fyzickém světě, přestává být tak zajímavé jako to, co s takovou osobností zažijeme, když ji sledujeme po smrti.

A nastalo něco zvláštního. Několik anthroposofů přišlo na tuto věc: zjistili - někteří lidé jsou velmi bystří, není-liž pravda - že Strader je věrným obrazem onoho člověka. Bádali a dostali se k pozůstalosti a k všelijakým zajímavým věcem, které ten muž po sobě zanechal, přinesli mi to a předpokládali, že ve mně to všechno, co tato osobnost po sobě zanechala, probudí nadšený zájem. Ve mně to však vůbec žádný zájem

*předobra
z
Stradera*

neprobudilo. Naopak mě velice zajímalo to, co ten muž dělal po své smrti. To je mnohem reálnější. Vedle toho se ztratilo všechno vnější, co po sobě zanechal.

***mocná
realita
posmrtného
světa***

Nejprve se tomu divili, že jsem tak naprosto bez zájmu, když si dali takovou práci, aby získali různé věci z pozůstalosti, o které jsem vůbec nestál. Já jsem o to do dneška nežádal. Ale tak tomu je: pozemská realita se stává iluzí oproti mocné realitě, která před nás předstoupí, sledujeme-li nějakou individualitu po smrti, kde se nachází ve světě, který sami na sobě prožíváme, když jsme - způsobem, který jsem popsal - vyplněni člověkem, jenž může vystoupit z těla, i když jen na krátký čas. Ale i v krátkém čase můžeme hodně zažít.

***vedomí
nad
srdcem a
vedomí
pod
srdcem***

Existuje zkrátka svět bezprostředně sousedící s našim fyzicko-smyslovým světem, svět, v němž mrtví takřkajíc bezprostředně žijí, svět, který prožíváme jako mnohem reálnější, protože ho prožíváme prostřednictvím onoho člověka, který tu vystupuje z těla. Nyní neupadáme do bezvědomí, nyní jsme naopak plnější ve svém vědomí. Když se svým vědomím posunujeme nahoru nad srdce, vědomí se ztenčuje; přibližujeme se k bezvědomí; když se posunujeme pod srdce, vědomí se zahušťuje. Vstupujeme do světů, které jsou skutečností. Jenom to musíme dokázat snést. Tyto světy stlačují, bolí. Ale když do nich vnikneme s nezbytnou odvahou, dostaneme se do nich. [Viz nákres str. 53.]

Takže máme teď obvyklé denní vědomí v srdci [I], druhé vědomí v hrtanu [II], třetí vědomí v oblasti očí [III], nahoře v hlavě čtvrté vědomí [IV], které už vede zcela ven do kosmu, a potom páté vědomí [V], které nás teď nevede ven do prostorových světů, nýbrž zpět do časů. Jdeme v čase; ubíráme se cestou v čase, když se dostaneme k tomuto pátému vědomí; ubíráme se cestou, kterou se vrací mrtvý. Vystoupili jsme z prostoru a vstoupili jsme do času.

Vidíte, že všechno záleží na tom, dostaneme-li se do jiných stavů vědomí. Poznáváme světy, když se dostaneme do jiných stavů vědomí. Člověk zde na Zemi žije v jednom světě, protože má jen jedno vědomí, protože ostatní stavy vědomí zaspí. Když

je nezaspí, když se do těchto jiných stavů vědomí dostane, pak zažije jiné světy. To je tajemství bádání v jiných světech: že člověk sám se ve svém vědomí stane jiným. Do jiných světů se totiž nedostaneme hloubáním nebo bádáním stejnými prostředky, které máme v obvyklém životě, ale metamorfózou, transformací vědomí v jeho jiné formy.

Torquay, 13. srpna 1924

Rudolf Steiner

GA 243